

► »svojih želja ne moremo prenašati na druge. Lahko samo odkrijemo, kaj je prav za nas same. To je eden najpomembnejših načinov za razreševanje konfliktov: nehajmo drugim odrekati to, kar velja zanje.«

Ni vam treba pobrati vrvi. Edie piše, da vsak od nas kdaj naleti na koga, ki je žaljiv in izreka grde besede. »Če vam nekdo reče butara, ne recite: nisem butara! Ni se vam treba braniti zaradi nečesa, česar niste zagrešili. To je samo merjenje moči. Izzivalec vam vrže vrv, vi jo poberete na drugi strani, potem pa oba vlečeta do onemoglosti. Za spopad sta vedno potrebna dva. Samo eden pa je dovolj, da se

»Nihče ti ne more vzeti tega, kar imaš v mislih.«

konča. Zato sploh ne primite vrvi ... in opomnite se, da to ni osebno. Ko vas kdo zmerja z butaro, v resnici pove, kako gleda nase.«

Zakonci si boste lahko marsikaj podčrtali tudi v poglavju ječa zamere. Tu Edie posodi svoj primer, ko je v partnerstvu sama začutila, da bo lahko svobodna samo, če bo šla stran od ciničnega in vzkipljivega moža. Stran od vsega, kar jo je omejevalo, da se je počutila ujeta. In je šla. Za dve leti, a je tako pogrešala moža, da sta se po dveh letih znova poročila ... In primer Marine, plesalke, ki se je z možem prepirala 18 let. To je reševala tako, da je bila čim manj doma, ker se je vsak pogovor sprevrgel v možev očitek, kaj vse dela narobe. Strah jo je bilo postaviti se zase, iz leta v leto je izgubljala samospoštovanje in se vse bolj počutila nemočno. Tako ni več hotela živeti. Prišla je k Edie, ta pa ji je rekla: »Ni ti treba biti ujeta. Ni ti treba obtičati v neprijetnih okoliščinah.« Predlagala ji je, kako naj se odziva drugače, ko se bo s partnerjem prepirala. Upoštevala jo je in ugotovila, da zamera, ki jo nosi v sebi, pravzaprav ni povezana z možem. »Drugim pogosto dodeljujemo vloge, ki nam bodo pomagale uprizoriti zgodbo, ki smo jo sklenili pripovedovati. Ko pa začnemo pripovedovati novo zgodbo, ko se vrnemo k svojemu celovitemu bistvu, lahko izboljšamo svoje odnose, lahko pa tudi spoznamo, da nekaterih ne potrebujemo več in da ne sodijo v našo zgodbo o svobodi.« In doda: »Tega nam ni treba presojati v naglici.«

Kaj naj svet podeduje po vas? Kdaj se torej raziti in kdaj poskušati rešiti partnerstvo? Edie pravi: »Do odgovora bomo prišli samo, če se bomo več igrali, če bomo živeli kar se da polno življenje in bomo to, kar smo že: oseba, ki ima moč.« In še eno vprašanje, ki ga postavlja ta ugledna psihologinja, mi je dalo misliti: Bi si želeli biti poročeni s sabo?

V knjigi je še toliko stavkov, ki bi jih rada delila na tej strani, a priporočam – sploh če imate občutke, da se vrtite v krogu –, da jo vzamete v roke in najdete svoje odgovore, kako se odpovedati svoji morebitni ječi in se osvoboditi. In tudi da, kot piše Edie, »v svojem trpljenju najdete življenjski nauk. Da izberete, kaj naj svet podeduje po vas, kaj boste pustili za sabo – bolečino ali dar.« ■

Ustanoviteljica in dolgoletna vodja Familylaba Slovenija – organizacije, ki že več kot 15 let usposablja, svetuje in podpira starše, pedagoške delavce in strokovnjake – Ivana Gradišnik je izjemno zanimiva sogovornica, ki vedno najde tudi nove zorne kote celo za prežvečene teme. Po naključju ji je leta 2008 prebrana knjiga Kompetentni otrok prevesila življenjsko pot. Knjigo je prevedla in se odločila, da se bo preusmerila iz novinarstva in prevajalstva, kar je bil prej njen poklic. Še dobro, lahko rečejo številni starši in otroci, ki so zaradi njenega znanja danes v veliko boljši koži.

Tekst: SONJA JAVORNIK
Foto: MATEJA J. POTOČNIK

Če ni to eden na zločinov zoper o

»Vsa ta neoliberalistično zaznamovana vzgojna navlaka ni

**Ivana
Gradišnik,
ustanoviteljica
Familylaba
Slovenija**

ajvečjih otroke

a nima nobenega haska.«

Že dolgo ste dejavni na področju vzgoje otrok.

V resnici se bolj ukvarjam z odraslimi. Kajti ob zagatah glede vedenja otrok je vedno vredno pogledati, kaj se dogaja na ravni kako-vosti odnosa med odraslimi in otroki. Ko starši rečejo: »Naš otrok je problematičen,« je ume-sten razmislek o tem, kakšen je naš vložek v odnos. Je to, kar počnemo, res v skladu s tem, kar mislimo in hočemo? Nerada rečem, da so starši problem. Starši so pač ljudje, krvavi pod kožo, nepopolni. Iluzija je, da obstaja popol-no starševstvo in da je mogoče vzgajati po nekem univerzalnem idealnem vzorcu.

• Kaj torej lahko naredimo, če imamo težave pri vzgoji otroka?

Namesto da se osredotočamo samo na vedenje otroka in njegove odzive, je smiselno pogledati, kaj se dogaja v družini kot celoti. Da na svetovanje, recimo, pridejo vsi člani skupaj, ne pa da samo pošljamo otroke na razne »popravljalne« delavnice, diagnostike, evalvacije, terapije, pogovore ipd., kot da ne bi vedeli, da se človeška bitja vedemo v skladu s tem, kako se počutimo, in kakovostjo odnosov, sploh s pomembnimi drugimi. Podobno je v šoli: ko »problematičnega« učenca pošljemo k ravnateljici ali v »sobo za umirjanje«, s tem nismo storili ničesar.

• Če se ozremo v zgodovino, se je velik prelom zgodil s permissivno vzgojo. Če je pred tem prevladoval model kaznovanja, je bila to druga skrajnost.

Danes se izraz permissivna vzgoja pogosto uporablja kot očitek ali celo zmerljivka. Če pa ljudi vprašam, kaj s tem pravzaprav mislijo, dobiš zelo različne odgovore. Kolikor ljudi, toliko pomenov. V zadnjih nekaj desetletjih se je pokazalo predvsem, da ni več družbenega konsenza o tem, kakšna naj bi bila »pravilna« vzgoja. Ne-

»Zaprli smo jih med štiri stene, jih obdali z nadzorom in jim odvzeli manevrski prostor za spontanost. Namesto da bi se vprašali, v kako globoko toksičen in disfunkcionalen sistem rojevamo otroke, jih rajši diagnosticiramo in medikaliziramo. Če ni to eden največjih zločinov današnjega časa zoper otroke in mladostnike, potem pa res ne vem.«

koč je bilo jasno, kaj pomenita red in disciplina: otroke naj vidimo, ne pa slišimo, odrasli ima vedno prav, tepeža in klofut pa rajši malo več kot premalo. Danes tega ni več. Tepsti otroke ni več sprejemljivo, tudi različne oblike ustrahovanja vsaj načeloma niso več priporočljive. To je napredek. A hkrati so starši ostali brez »orodij«, ki so bila na voljo nekoč, novih pa še niso razvili. Staršem očitamo, da so pri vzgoji negotovi, polni dilem, da ne vejo, kaj bi radi, pozabljamo pa, kako vsaka od strok prav te starše bombardira z vse sorte tudi nasprotujočimi se zapovedmi in navodili, kako naj bi ravnali in kaj vse naj bi počeli, da bo »edino prav«. Kar drži, je, da živimo v času, ko je bolj kot kadar koli prej ključno, da začnemo starši odkrivati, vsak zase, kdo smo pravzaprav, kaj sploh hočemo in kako velja ravnati glede na to. Temu se reče osebna odgovornost in je tudi odličen zgled za otroke.

• Je torej danes težje biti starš kot prej?

Mislim, da ja. Starši ne živijo v vakuumu ali

fantazijskem svetu, ampak v realnosti, ki jo zaznamujejo vrednote tekmovalnosti, sebičnosti, pohlepa – atributi neoliberalnega sveta. In starši so del tega sveta. Poleg tega je pričakovanje, da bodo otroke vzgajali drugače, kot so vzgajali njih. Ampak povejte mi, kako naj to naredijo, če nimajo nobenega zgleda? Vsaj ne dobrega in verodostojnega? Kdor sam kot otrok nikoli ni bil deležen spoštljivega odnosa, po čem naj se ravna?

• Ima vsaj stroka konkretne nasvete?

To je dodatna zagata. Vsaka od strok ima svojo resnico. Če poslušam zobozdravnike, slišiš, da bi bilo dobro, če bi starši ščetkali otrokom zobe vse do enajstega leta. Zdaj pa vprašajte psihologe, kaj si mislijo o tem. Po mojem si je bolje prizadevati, da se naučimo zanašati nase, recimo na svoje samospoštovanje, integriteto, avtentičnost in osebno odgovornost.

Aksiom, ki ga rada poudarjam, gre takole: starši lahko otrokom predamo, kar premoremo, ne več ne manj. Enako velja za pedagoške delavce. Ideja, da bomo otroke vzgojili »pravilno«, če nam bo le v naših vzgojnih prizadevanjih in manevrih uspelo izbirati »pravilne« besede in fraze ter si natakiniti na obraz ustrezen izraz, je iluzija. Otroci se odzivajo na celoto tega, kdo smo, ne samo na to, kar izrečemo. Obstajajo starševski treningi, kjer dobiš kar skripto z navodili, kaj reči. Ampak to preprosto ne deluje! Rezultat, ki ga bodo imele naše besede, je odvisen od tega, kaj je v ozadju, med vrsticami, kakšna je naša »skrivna agenda«, se pravi namen. Vplivajo ton, melodija, intonacija, čustveni naboj, ne gole besede kot sosledja črk. Mati, ki se boji konflikta in nima dostopa do lastne agresivnosti, ker je pač tako vzgojena – oziroma so takšne posledice vzgoje, ki je je bila deležna –, bo težko kos razbesnjenemu malčku ali upirajočemu se najstniku. Kar pomeni, da jima ne bo mogla biti v oporo in zgled, ki ju ta dva tedaj zares potrebujeta.

• Radi pravimo, da otrok vse čuti, zazna ... Torej bo zaznal njeno prestrašenost in ne bo resno jemal njenih groženj?

Ne samo to. Grožnje niso nikoli ustrezne, če mene vprašate. Predvsem je zoprno, da se od nje ne bo mogel naučiti lastnih čustev in občutkov doživljati konstruktivno in produktivno, kar je ena od ključnih nalog zorenja in odrasčanja in pri čemer otroci neizogibno potrebujejo zgled in oporo odraslih. Poleg tega je zagata v tem, kar sva že omenili: da imajo otroci neposreden dostop – kot antene so – do čustvenih razsežnosti, ki se vijejo v staršu. Ko prestrašena mati poskuša hliniti odločnost, se bo otrok odzval na njen strah, na to, kar se skriva za namišljeno suverenostjo. Rezultat je zmeda: mama govori eno, otrok zaznava drugo. Na kaj naj se potem otrok zanese? Na katero od teh mam? Katera je prava? Tako se materino nelagodje preliva v otroka, njena dvojnost ga spravlja v dodatno zmedo in zagato, namesto da bi ga pomirjala. Kako naj se v takem »lepše vede«?

Otroci potrebujejo suverene in čustveno stabilne odrasle, ki zmorejo in hočejo prenesti otrokove čustvene viharje. V tem procesu mu z gledom kažejo, kako se to počne. Ne s pridigami, kaznimi in nagradami. Čustvene samoregulacije se otroci naučijo tako, da imajo ob sebi vsaj eno odraslo bitje, ki je tega zmožno tudi samo,

in je dovolj stabilno, da se lahko otrok v trenutkih ali urah čustvene razrvanosti varno nasloni nanj. Po svoje se otroci čustvene samoregulacije nekako »naležejo« od staršev. Ali pa se naležejo čustvene neregulacije ali disregulacije – odvisno od tega, kaj je pač na voljo.

● **Se vam zdi problematično, da so danes otroci pogosto večino časa samo z enim od staršev? Včasih smo imeli neprimerno več stikov z drugimi odraslimi (babicami, tetami, sosedi ...) in smo se lahko socializacije učili tudi od njih.**

Res je. Danes družbena realnost poudarja varnost pred svobodo. Otroci so podvrženi nadzoru kot še nikoli prej. Območje svobode se krči, enako pa tudi območje normalnosti – kaj torej sploh še šteje za tako imenovano »normalno vedenje«. Posledice so precejšnje in toksične. Rezultate deloma že vidimo, še bolj pa jih bomo, sploh v kombinaciji z naslednjim asocijalnim trendom, ki ga pospešeno uvajamo: mislim na umetno inteligenco in digitalno življenje. Še nikoli v zgodovini človeštva niso bili otroci tako zelo nadzorovani in nenehno vodeni. Še nikoli ni bil prostor, kjer bi se lahko družili s svojimi vrstniki brez nadzora staršev, tako zelo zožen. Pomemben del pristne socializacije pa poteka med vrstniki! In pomembno, dobro in koristno je, da imajo otroci stik z različnimi odraslimi, ki razmišljajo, govorijo in ravnavajo različno. Oboje danes otrokom odrekamo, kar je škoda. S tem jih oropamo za pomembne okoliščine in razmere za rast in razvoj. Iz nekega razloga so starši zadnjih desetletij padli na finto in začeli verjeti, da je njihova naloga uspešno nadzorovati vse vidike otrokovega življenja. To ni res.

● **Kaj pa je potem naloga staršev?**

Starši nismo na svetu za to, da bi otroku zagotavljali izključno raj na zemlji ali da bi preprečevali vsakršne neprijetnosti, nelagodja ali bolečino, ki bi jo otrok utegnil doživljati. Niti nismo na svetu zato, da bi poskrbeli, da vedno vse teče kot po maslu. Kar je sama na sebi dobra novica, kajti to niti ni mogoče. Žal so starši zavedeni. Realne posledice tega nesporazuma pa niso niti rajске niti neboleče. Ta nekakšna epidemija med otroki, ki se vedejo, kot da sploh ne premorejo empatije – tudi to je posledica te zmotne, po kateri je treba otrokom prihraniti vsako neprijetnost. Nočem reči, da moramo odrasli namenoma otrokom povzročati bolečino in nelagodje, zato da bi razvili empatijo. Ne, enačba ne gre tako. V resnici nam življenje samodejno prinaša na pot dovolj ovir, frustracij, problemov in bolečih trenutkov. Ni nam jih treba posebej ustvarjati in namenoma izpostavljati otroke tem silnicam. Zadošča že, če si ne prizadevamo vedno vseh zradirati, še preden se sploh dogodijo. Empatija, ki nam je kot zmožnost prirojena, se razvija in raste, ko naletimo na frustracijo, če ji le nismo prepuščani sami in osamljeni. Tudi za to velja enako kot za tako rekoč vse drugo v zvezi z vzgojo: otrok najhitreje in najlažje razvija empatijo v odnosu s ključnimi odraslimi, ki so zmožni njemu izkazovati empatijo.

● **Kako naj torej ravnajo starši?**

Starši moramo biti otrokom v oporo, za zgled, steber, na katerega se lahko naslonijo, kadar jih čustveni viharji razmetavajo sem ter tja, prostor neke temeljne in brezpogojne varnosti, kamor se lahko zatečejo predvsem, kadar NI vse v redu. Kjer lahko brez strahu in sramu polijejo svoje rane, predelajo kar koli že. Življenje je po pravilu sestavljeno tudi iz neprijetnosti in težavnih reči, zato ne samo da ni odveč, ampak je po mojem ključno, da imajo možnost razviti tako imenovano rezilientnost – odpornost za življenje, kakršno pač je. To se lepo sliši in tudi izreči je preprosto. Težje je to udejanjati v resničnem življenju, še zlasti, ko ni vse samo rožnato. Da je starš lahko otroku tak oporni steber, mora biti sam suvereno bitje, s samospoštovanjem, zavezan lastni integriteti in zmožen prenesti težo

»Otroci se morajo tudi dolgočasiti. Z dolgčasom ni nič narobe, dolgčas je ključen, je prostor, v katerem se poraja pristna ustvarjalnost.«

čustev in občutkov, tako svojih kot otrokovih. Tega pa pač ni mogoče kupiti – to ni komoditeta! In tudi zato vsa ta neoliberalistično zaznamovana vzgojna navlaka nima nobenega haska.

● **Kaj pa ločeni starši? Po ločitvi je veliko staršev do drugega kritičnih in se jim zdi, da z drugačno vzgojo, kot jo imajo sami, delajo otroku škodo.**

Otroci so trpežna in prilagodljiva bitja, dosti bolj kot odrasli. V resnici nimajo težav z različnimi pravili pri različnih odraslih, to jih ne spravlja niti v zadrego niti v nelagodje. To občutijo odrasli, ki niso dovolj samozavestni, da bi lahko prenesli preprosto dejstvo, da smo ljudje različni, da imamo različne vrednote, navade, sloge, način življenja. Pri babici je tako, pri mami drugače – to otroci razumejo in sprejemajo brez težav. Težave in spori nastanejo, kadar odrasli menijo, da mora biti vse vedno in povsod zgolj tako, kot so si zamislili sami. To za otroke ni dobro niti koristno. »It takes a village to raise a child.« (Za vzgojo otroka je potrebna cela vas.) To je boljše vodilo.

● **Od kod torej ideja, da bi morali otroci biti deležni vedno enega in istega, ker da je to edino prav?**

Po mojem gre za nesporazum, ki izvira iz globoko egocentrične pozicije: na svetu sem zato, da ustvarim popolno življenje za otroka, zato da bo lahko postal – popoln. No, to ne obstaja. Najbolj zavrtni pa so starši, ki res verjamejo, da so popolni – ali da bi morali biti. Te ideje so resnično skrajno destruktivne. Poleg tega: zakaj ne bi bolj zaupali otrokom? Tudi če pri babici dobi kak bombon več ali če je učiteljica v šoli zoprna, to samo po sebi otroka ne bo poškodovalo! Bo neprijetno, morda žalostno, boleče, tečno, krivično, kar koli že. Ampak to so samo čustva in ta ne poškodujejo. Poškodujejo nespametne besede in ravnanje, ki spremljajo takšna ali drugač-

na čustva. In seveda je problem, kadar se odrasli med sabo prepirajo zaradi otroka, kajti sporočilo otroku je jasno: »Ti si problem, zaradi tebe je konflikt.«

● **Bi se torej morali nujno izogibati preprirom pred otroki?**

Ne ne ne, nikakor, to bi bil nesporazum. Priporočljivo pa je znati razlikovati med destruktivnim in konstruktivnim konfliktom, kajti razlika je pomenljiva. Po navadi si ne dovolim dajati nasvetov, ampak zdaj se bom prekršila. Pomaga, če dajemo reči na tehtnico: kaj je dolgoročno pomembnejše, kaj ima večjo težo, kakšne so posledice tega ali onega? Kaj je hujše ali slabše: to, da dobi otrok pri babici par bombonov več, ali da pri očetu lahko ostane pokonci uro dlje – ali to, da se dolga leta na plečih otrok prepiramo, kdo ima bolj prav?

● **Kako pa ocenjujete novosti v šolah v tem šolskem letu?**

Brez slabe vesti lahko skritiziram to novotarijo, imenovano RAP. Minister pravi, da mora biti tako zato, ker da »se v naši šoli nihče več ne bo dolgočasil«. Naj jasno povem: to je slaba odločitev! Otroci se morajo tudi dolgočasiti. Z dolgčasom ni nič narobe, dolgčas je ključen, je prostor, v katerem se poraja pristna ustvarjalnost, kjer lahko otrok spozna samega sebe: kdo je, kaj hoče, česa noče. Eden temeljnih problemov današnjih otrok in mladostnikov je ravno to, da so ves čas preveč vodeni, usmerjeni in vpeti v »strukture«. In seveda je velika krivica, ko jih najprej za ducat in več let popolnoma vprežemo na tak način, potem pa se čudimo in pridušamo, kako da so pasivizirani, nesamoiniciativni, preobčutljivi, nesamostojni, neodgovorni, klonejo pod najmanjšim pritiskom, se ne znajo postaviti zase, niti izraziti sebe ... Ja kakšni pa naj bojo po takšnem »treningu« od rojstva dalje? To ni naključje, to je privzgojeno. In ko jih za to kritiziramo, jim vtiramo sol v rano, ki smo jo prizadejali sami.

● **Se tudi vi strinjate z vsemi, ki opozarjajo na to, kakšno škodo dela otrokom tehnologija?**

To je gotovo eden večjih problemov. Nedavne raziskave kažejo, da aktualna raba umetne inteligence in digitalnih orodij ne vodi le v postopno zmanjšanje kognitivnih funkcij, ampak kar nenaden padec. To ni hec in ne bo brez daljnosežnih in morda celo nepopravljivih posledic. Vem, da je moje mnenje nepopularno, ampak tako pač je. Če možganov ne uporabljaj, atrofirajo – kot vsaka mišica. Če ti ni treba več razmišljati, presojati, raziskovati, kontemplirati, te sposobnosti preprosto izgubiš. Obupno se mi zdi, da tako dosledno težimo k vseobsežni digitalizaciji vzgoje in izobraževanja. Temu bi se morali upirati, čeprav je težko, kajti ves denar teče v to smer.

Starši lahko otroke podprejo tako, da jim ponudijo dovolj sebe in dovolj kakovosten odnos, da otroku ne bo treba po občutek bližine bežati v digitalni svet. Danes otroci sami pravijo, da se tja zatekajo, ko in če v realnem svetu »ni ničesar«. In res: zaprli smo jih med štiri stene, jih obdali z nadzorom in jim odvzeli manevrski prostor za spontanost. Namesto da bi se vprašali, v kako globoko toksičen in disfunkcionalen sistem rojevamo otroke, jih rajši diagnosticiramo in medikaliziramo. Če ni to eden največjih zločinov današnjega časa zoper otroke in mladostnike, potem pa res ne vem. ■